

В. Вукасовић: РАЗВОЈ НАУКЕ И ТЕХНОЛОГИЈЕ И МЕЂУНАРОДНО ПРАВО, Београд 1978, 278 стр.

Пре извесног времена, у излозима стручне правне литературе појавила се књига о основним карактеристикама утицаја научно-технолошког развоја на међународно право у издању Института за међународну политику и привреду у Београду, у коме, у својству научног сарадника, ради писац монографије др Вид Вукасовић.

Монографија др Вукасовића представља научни и стручни допринос у не тако обимној литератури међународног права и међународних односа из ове области. Дело је резултат дугогодишњег стрпљивог истраживања у различитим областима међународног права у којима је развита наука и технологије највише задирао и остављао трага. У помешитој монографији уопштена су врло успешно постојећа достигнућа и схватања у доктрини у свету и у нас у садашњем тренутку, а својим смелим а и документованим оценама и закључцима др Вукасовић се приказује јавности као озбиљан научни радник. Немајући пред собом туђе шеме и концепције за писање радова ове врсте, писац је истовремено и оригиналан у постављању проблема што само повећава вредност монографије.

Материја је садржана у седам глава: увод; утицај научно-технолошког развоја на међународне односе; међународно право и научно-технолошки развој; утицај револуционарних научно-технолошких продора на развој међународног права; човекова средина; права човека и научно-технолошки развој и закључак (укључујући списак одабране литературе, кратак садржај на енглеском и руском језику и скраћенице).

Писац одмах на почетку бележи да је регулисање односа у које државе и други субјекти међународног права ступају у вези са научним и технолошким развојем постало данас један од најзначајнијих области међународног права. Целокупан овај процес доводи научно-технолошки развој и међународно право у повратну спрегу, при чему, с једне стране, промене које у међународним односима настају захваљујући научно-технолошком развоју захтевају одговарајуће међународноправно регулисање утичући тако на даљи развој међународног права, док, с друге стране, и међународно право делује као корективни механизам, усмеравајући даљи развој науке и технологије онако како то диктирају интереси међународне заједнице. Досадашњи развој међународног права је, наиме, показао да сваки нови продор у великој мери посредно одређује како садржај, тако и облик међународноправних инструмената које државе и други субјекти употребљавају у настојању да регулишу односе до којих је он довео. Са своје стране додајемо, да ово усмеравање даљег развоја науке и технологије онако како то диктирају „интереси међународне заједнице“, често је многоструко зависно од многобројних ванправних чинилаца (политичких, економских, ујњих и др.), па треба дати и праву меру о ограниченом дејству међународног права на тај развој.

Раније претежно политички односи између држава допуњени су односима у многим другим областима, што је захтевало прилагођавање

Др Ристо Поплазаров, САНСТЕФАНСКАТА ФИКЦИЈА И ПОСЕБНОСТА НА МАКЕДОНИЈА, Скопје, 1978. године.

Током прошле године, у којој се навршило сто година од потписивања прелиминарног уговора о миру у Санстефану и одржавања Берлинског конгреса, изашло је из штампе неколико радова чији аутори са различитих аспеката објашњавају ове, за историју наших народа значајне догађаје. Један од таквих радова јесте и прилог Ристе Поплазарова, невелик по обиму, али врло значајан, због тематике коју обрађује и обиља материјала којима се аутор користио.

Поплазаров полази од тврдње да је у прошлом веку, пре догађаја везаних за Санстефански уговор и Берлински конгрес, у политици великих сила Македонија третирана као посебна земља, са посебним етничким обележјима и јасно израженим посебним интересима. Одредбе Санстефанског уговора о миру противрече овој тврдњи, али истовремено, и одредбама неколико билатералних и мултилатералних уговора које је Русија закључила са неком од европских држава у периоду пре Санстефана и Берлинског конгреса. У овим уговорима предвиђа се стварање аутономне Македоније.

Да би што прегледније презентирао податке којима поткрепује своју полазну тезу, аутор је поделио рад на четири поглавља:

- I Уводне белешке,
- II замисли и предлози великих сила о аутономији Македоније,
- III Акције и идеје македонских политичара за посебност Македоније,
- IV Осуда великобугарске политике према Македонији од стране руководиоца бугарског радничког и комунистичког покрета.

У првом поглављу Поплазаров врши анализу положаја и улоге Отоманске империје у Европи у другој половини XIX века и констатује да је она у највећој мери овисна од политике Енглеске и Француске. На другој страни, потписивањем Париског уговора о миру (30. III 1856). Русија је изолована, а њене позиције на Балкану озбиљно уздрмане. Из тих разлога она се јавља као организатор и помагач антитурских и ослободилачких покрета балканских народа.

Западноевропоке земље су, међутим, полазећи од својих жеља за продирањем на исток, сматрале неопходним очување Турске империје, па је хришћанско становништво у европској Турској у „...Русији гледало свога ослободиоца“. Руска политика гледала је у њима, пак, савезнике који могу корисно да послуже остваривању руских интереса на Балкану.

У другом поглављу аутор врши анализу одредаба Санстефанског уговора о миру који је „...најчешће злоупотребљаван од бугарске историографије“ (стр. 15.). Санстефански уговор је по мишљењу аутора, не само неправедан у погледу територијалних уступака Бугарској, него и

противречан једном броју уговора које је Русија закључила са другим великим силама пре и после закључивања уговора у Санстефану. У прилог ове тврдње аутор наводи одредбе следећих уговора:

1. У члану 7. Мировног уговора потписаног у Паризу 30. III 1856. г. између Француске, Аустрије, Енглеске, Пруске, Сардиније и Турске стоји да ће се сачувати „...независност и територијални интегритет Турске...”

2. Рајхштатским договором између Русије и Аустро-Угарске 26. VI — 8. VII 1876. г.) прецизирано је да се потписнице обавезују „...да не укажу помоћ да се образује велика словенска држава на Балкану”...

3. Гроф Игњатиев је 31. августа 1876. године презентирао цару Александру II програм за решавање питања на Балкану, којим се предвиђа стварање аутономне Бугарске, али у чији састав не би ушле Македонија и Тракија.

4. На Цариградској конференцији одржаној у децембру 1876. и јануару 1877. године прихваћено је мишљење о целисходности формирања три аутономне области у европској Турској, где би у Западном вилајету већину чинило македонско становништво.

5. Русија и Аустро-Угарска закључиле су у времену од 3. — 15. јануара 1877. године у Будимпешти тајну конвенцију о усаглашавању својих територијалних аспирација према европској Турској. У члану 3. Дописне конвенције каже се: „...У случају територијалних измена или распада Отоманске империје, искључује се стварање велике уједињене словенске или друге државе, напротив, Бугарска, Албанија и остала Румелија (тј. Македонија) могле би постати независне државе.”

Када је, априла 1877. године започео рат Русије против Турске територија Македоније била је изван ратних операција. „На тај начин, сматра аутор, Русија је овим ратом фактички одредила македонско-бугарску географску и етничку границу и третирали Македонију као посебну земљу. Тај третман само кратко је прекршио творац Санстефанског уговора — гроф Игњатиев” (стр. 22.).

Значајно је да државни канцелар Горчаков у инструкцијама грофу Игњатиеву везаним за Санстефански уговор, гледа на исти као на „прелиминарни протокол”, а никако као на нормалан и завршен договор. Поред тога Македонија, од стране руских политичара тога доба није укључивана у границе Бугарске. Санстефанска Бугарска којој је припојен највећи део Македоније остала је „...само на хартији, а у дело није спроведена” (ст. 24.). Негативне реакције на Санстефански уговор о миру јавиле су се не само на Западу него и у самој Русији (Горчаков, Шувалов и др.).

Димитар Благоев, вођ бугарског радничког покрета, гледао је на Санстефански уговор као на „...саставни део експанзионистичке политике царске Русије на Балкану, која је, поред осталог, настојала да држи Бугарску под својим утицајем.” „Велика Бугарска” постала је доцније национални идеал бугарских политичара, иако је гроф Игњатиев

једном приликом јасно рекао: „Ја сам створио Велику Бугарску ради руских интереса на Истоку“.

Марта 1878. године у разговорима са представницима аустријске владе гроф Игњатиев је у „Мемоару“ написао: „Окрузи који остану изван тога разграничења добиће под именом „Македонија“ административну аутономију независну од бугарског кнежевства, Солун ће бити укључен у ту нову провинцију.“

Француска дипломатија такође је желела да обезбеди пуну аутономију за Епир, Тесалију и Македонију, сличну аутономији каква је предвиђена за Бугарску.

Али, међусобни страх великих сила, истиче аутор, „...био је један од основних узрока што Македонија није добила аутономно државно уређење и што је остала под Турцима“ (стр. 31.).

Након упознавања са одредбама Санстефанског уговора најоштрије реаговање испојио је енглески министар иностраних послова, Роберт Солзбери. „Санстефански трактат ствара нову Бугарску, која ће представљати, под руководством Русије, једну моћну словенску државу која ће имати главна пристаништа на Црном и Егејском мору и која ће дати Московској империји доминантан утицај на политичке и трговинске односе на та два мора“ (стр. 32).

У времену од потписивања Санстефанског уговора до одржавања Берлинског конгреса, 30. маја 1878. г. потписан је у Лондону меморандум између Русије и Енглеске којим се Русија одриче пројекције Велике Бугарске. Поред осталог, овим меморандумом се из територије Бугарске искључују све македонске области.

Берлински конгрес донео је одлуке којима је Македонија територијално и етнички разграничена као посебна земља у оквиру европске Турске. Чланом 23. предвиђа се делимична аутономија за Македонију. Заједно са тзв. Критским уставом из 1868. године то све представља „...прилог изградњи македонске посебности...“ (стр. 41.).

У трећем поглављу аутор је приказао неке од акција македонског народа усмерених на добијање државне самосталности. Међутим, после Берлинског конгреса јавило се неколико различитих схватања о томе како треба да се изгради унутрашње уређење Македоније. Већ у то време у Софији постепено почиње да се спроводи једна антимакедонска политика бугарске буржоазије усмерена против револуционарног буђења македонског народа. Посебан значај за формирање македонске националне свести имао је Кресненско-Разлошки устанак који су помагали свим средствима и Македонци из иностранства. Ипак, овај устанак није донео оно што се од њега очекивало, а то је — аутономија Македоније.

У Македонији ни одлуке Берлинског конгреса нису са задовољством примљене, јер је „...свим балканским земљама дао некакву правду, а Македонију је оставио обесправљену.“

У завршном делу, Поплазаров наводи ставове о Санстефанским претензијама, неких од најистакнутијих вођа бугарског револуционарног

покрета. Христо Кабакчиев пише: „Колико се више развијао капитализам, толико већу надмоћ добијала су експанзивна стремљења буржоазије, и утолико више се разгоревао њен „патриотски“ огањ за Македонију.“ Георги Димитров посебно замера представницима бугарске буржоазије и њеној спољној политици што су служиле „германском империјализму.“ Своју експанзионистичку политику према Македонији бугарска буржоазија спроводила је свим средствима, а посебно преко цркве и училишта у Македонији. Све акције биле су усмерене стварању услова за једну „...експанзионистичку политику која је имала за циљ да прикључи Македонију — Бугарској“ (стр. 66.).

Димитар Благоев писао је у „Искри“: „Македонија је богата земља, способна за културни развој. Њено ослобођење би је подстакло у том правцу. Осим тога, разрешавање македонског питања у смислу давања пуне аутономије Македонији, успокојиле би и друге мале суседне државе и дало им могућност да се мирно развијају.“ (Д. Благоев, Сочинениа, VII, 582).

Осуђујући у више наврата великобугарске аспирације које своју основу и оправдање траже и налазе у одредбама Санстефанског уговора, Георги Димитров је писао у чему се састојао великобугарски шовинизам бугарске монархистичке буржоазије? Он се састојао, прво, у њеном стремљењу да буде хегемон на Балкану и друго у њеном стремљењу да насилно присаједини Македонију Бугарској држави“ (стр. 71.).

Полазећи од истинитих историјских података које не подвргава никаквим покушајима „фризирања“, Поплазаров на уверљив начин оповргава тврдње на којима су се темељила ранија, па и савремена мишљења, присутна у разним круговима у Бугарској, којима се негира постојање македонске нације, њеног језика, културе и др. Вредности овога рада нису само историјско-фактографске, него и шире, друштвене и политичке. Због свега тога његово објављивање треба поздравити и изразити наду да ће бити више оваквих радова у којима се на аргументован и истинит начин обрађују догађаји од значаја за историју наших народа.

др Милан Скакун